

Nastavno-naučnom veću Filozofskog fakulteta u Beogradu

Nastavno-naučno veće Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu nas je na sednici održanoj 23–24. decembra 2021. izabralo u komisiju za ocenu i odbranu doktorske disertacije Radovana J. Subića

AUSTRO-UGARSKA I HRVATI U BOSNI I HERCEGOVINI (1903–1914).

O disertaciji podnosimo sledeći izveštaj.

### **Osnovni podaci o kandidatu i disertaciji**

#### **Biografija:**

Radovan (Jovan) Subić rođen je 25. januara 1980. u Banjaluci, gde je završio osnovnu i srednju školu. Osnovne studije istorije završio je 2010. na Odsjeku za istoriju Filozofskog fakulteta u Banjaluci. Postdiplomske (master) studije istorije završio je na Odeljenju za istoriju Filozofskog fakulteta u Beogradu u oktobru 2011. Na Filozofskom fakultetu u Beogradu upisao je doktorske studije školske 2011/2012 godine. Od marta 2015. zaposlen je kao asistent na Filozofskom fakultetu u Banjaluci na Studijskom programu istorija. Držao je vežbe na predmetima Srpska i južnoslovenska istorija od početka XIX vijeka do 1918. Izabran je 2018. u zvanje višeg asistenta na predmetima Srpska i južnoslovenska istorija 1 i 2 (1804–1918), Privatni život Srba u XIX vijeku, Istočno pitanje u XIX vijeku. Takođe je angažovan kao sekretar redakcije fakultetskog časopisa *Sineza. Časopis za humanističke i društvene nauke*. Učestvovao je na sedam skupova, konferencija i okruglih stolova, od toga dva međunarodna skupa i jedan s međunarodnim učešćem. Objavio je pet radova u zbornicima sa skupova i sedamnaest naučnih i stručnih radova u časopisima i zbornicima. Autor je knjige *Stilman i balkanski ustanci (1866-1878)*, Beograd 2016. Priredio je zbirku izvora *Britanski putnici o Bosni i Hercegovini u posljednjim decenijama XIX vijeka*, Banja Luka 2019. i fototipsko izdanje knjige Vladimira Kراسића, *Ustanak u Bosni od 1875. do 1878. god. : građa za noviju srpsku istoriju rata za oslobođenje*, Banja Luka 2021. za koju je napisao pogovor. Od 2015. je član Udruženja istoričara Republike Srpske „Milorad Ekmečić“.

#### **Bibliografija:**

Knjiga:

*Стилман и балкански устанци (1866-1878)*, PhoenixPress, Београд 2016. стр.147

Zbirka izvora:

*Британски путници о Босни и Херцеговини у последњим деценијама XIX вијека*, Филозофски факултет, Бања Лука 2019, стр. 103

Poglavlje u knjizi međunarodnog značaja:

*Adventurers, Agents, and Soldiers: British Travel Writers in Bosnia and Herzegovina (1844 – 1856)*, „Voyages and Travel Accounts in Historiography and Literature“, vol. 2Connecting the Bakans and the Modern World“, pp. 73-97, Trivent Publishing, Budapest 2020.

Radovi u zbornicima (s naučnih konferencija i okruglih stolova):

*Гледстон и Велика источна криза (1875-1878)*, Међународни научни скуп историчара, Зборник радова. Ћоровићеви сусрети 2015. године: Херцеговачки устанак 1875–1878, 211-232, СПКД Просвјета Гацко-Београд 2016.

*Страни путописци о „вођи“ Херцеговачког устанка Мићи Љубибратићу*, Зборник радова. Устанак Срба у Херцеговини и Босни 1875-1878. године (Поводом 140 година од подизања устанка), 113-123, Универзитет у Бањој Луци Филозофски факултет Бања Лука, 2016.

*Трећи живот Димитрија Ђорђевића*, Научни скуп историчара с међународним учешћем, Зборник радова. Ћоровићеви сусрети 2016. године: Писци српске историје, 317-327, СПКД Просвјета Гацко-Београд 2017.

*Хрватска политика у аустроугарској Босни и Херцеговини за вријеме српске борбе за црквено-школску аутономију*, Зборник радова: Стотину двадесет година од почетка борбе српског народа у Босни и Херцеговини за црквено-школску самоуправу (1896–2016), 105-118, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, Бања Лука, 2017.

*Стефан Буријан о Јужним Словенима*, у: Зборник радова са Научног скупа – Бањалучки новембарски сусрети, књ. 18, Бања Лука 10. новембра 2017, 143–158, Универзитет у Бањој Луци Филозофски факултет Бања Лука, 2018. (коаутор Сандра Лукић)

*Година 1882. у јужнословенској историји*, у: Зборник радова: „1718–1918– године и годишњице јужнословенске историје“, 77–94. Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, Бања Лука, 2018.

*Османска Босна и Херцеговина у хрватској политичкој идеологији (1832-1848)*, у: Зборник радова са Научног скупа – Бањалучки новембарски сусрети, књ. 19, Бања Лука 16. новембра 2018, 69-81, Универзитет у Бањој Луци Филозофски факултет Бања Лука, 2019.

*Америчка штампа о стварању југословенске државе*, Зборник радова. „Крај Првог свјетског рата и настанак југословенске државе“, 355–378, АНУРС, Научни скупови књига LI Бања Лука, 2020. (коаутор Сандра Лукић)

Radovi u časopisima:

*Вилијам Стилман и Херцеговачки устанак (1875–1878)*, Гласник удружења архивских радника Републике Српске 4, 143-159, 2012.

*Абрахам Линколн и Амерички грађански рат*, Гласник удружења архивских радника Републике Српске 5, 137-154, 2013.

*Босна у „Белешкама“ Милана Пироћанца*, Гласник удружења архивских радника Републике Српске 5, 161-167, 2013.

*Модернизација босанске провинцијске војске у процесу америчко-османског споразумјевања 1862. године*, Гласник удружења архивских радника Републике Српске 6, 139-155, 2014.

*Посљедњи војни поход Омер-наше Латаса*, Радови. Часопис за хуманистичке и друштвене науке 19, 155-164, 2014.

*Бењамин Калај и угарско-српски планови за Босну и Херцеговину 1868-1871.*, Гласник удружења архивских радника Републике Српске 7, 71-84, 2015.

*Бањалучки бој 1737. године у новијој историографији на српском језику*, Радови. Часопис за хуманистичке и друштвене науке 25, 171-182, 2017.

*Један британски путописац о походу Омер-наше Латаса у Херцеговини 1861. године*, Гласник удружења архивских радника Републике Српске 9, 83-96, 2017.

*Сарајевски лист о Ускрићем устанку 1916.*, Радови. Часопис за хуманистичке и друштвене науке, No. 27, 85-103, 2018.

*Едмунд Спенсер о османској Босни и Херцеговини 1850.*, Гласник удружења архивских радника Републике Српске 10, 121-129, 2018.

*Босна и Херцеговина у америчком јавном мњењу (1914–1918)*, Српски историјски часопис II, 83-105, 2019.

Doktorska disertacija Radovana Subića obuhvata 250 stranica i sadrži sve propisane elemente, rezime na srpskom i engleskom, izjave o autorstvu i istovetnosti štampane i elektronske verzije doktorskog rada, te izjavu o korišćenju, kojim je autor dao ovlaštenje Univerzitetској biblioteci „Svetozar Marković“ da doktorsku disertaciju unese u Digitalni repozitorijum Univerziteta u Beogradu. Osnovni tekst disertacije je podeljen u pet glava, uz Predgovor i Zaključak. Na kraju rada je popis izvora i literature.

### **Predmet i cilj disertacije**

Predmet istraživanja su promene koje su nastupile uspostavljanjem austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini, konkretno nakon dolaska Stefana Burijana za ministra finansija. Kako Hrvati obitavaju u nekoliko regija i geografskih zona, tema iziskuje uvažavanje njihovih kulturnih i socijalnih razlika, nekad i partikularnih interesa, podrazumevajući celinu odnosa u BiH gde je nastupila ubrzana modernizacija austrougarskom okupacijom 1878, pa aneksijom 1908. Tranzicija je podvukla socijalne razlike i nacionalne posebnosti. Teza je postavila i pitanja, ko su Hrvati u BiH u tome vremenu, njihov ekonomski i kulturni položaj, pojedinosti nacionalnog i verskog identiteta. Teza je identifikovala političke lidere, definisala njihove ideje, i postavila pitanje dometa njihovih uticaja. Naročitu pažnju istraživanje je obratilo na politiku „novog kursa“ u Hrvatskoj i Slavoniji, platformu dela hrvatskih i srpskih političara čija je prvenstvena namena bilo unapređenje državno-pravnog položaja u Austro-Ugarskoj, i njen uticaj na odnose u BiH. Jedna od ključnih tema je uticaj Monarhije na formiranje hrvatskog političkog pokreta, i odnos važnih struja u rimokatoličkoj crkvi prema hrvatskoj nacionalnoj politici u BiH. novom političkom pokretu. Aneksija BiH ubrzala je političke transformacije, koje su obuhvatile i hrvatski pokret, a balkanske krize, do izbijanja Prvog svetskog rata, uticale na definisanje nacionalnih posebnosti. Disertacija je koncentrisana na period od 1903, od te prelomne godine u Jugoistočnoj Evropi, kad je, između ostalog, okončana uprava Kueua Hedervarija (1883–1903) banskom Hrvatskom (Hrvatskom i Slavonijom), i preminuo Benjamin Kalaj, zajednički ministar finansija Austro-Ugarske i stvarni gospodar Bosne i Hercegovine (1882–1903), dok se u Srbiji odigrala nasilna smena na prestolu koja je, između ostalog, doprinela zaoštavanju odnosa sa Austro-Ugarskom. Nova uprava uspostavila je kontinuitet promena koje se mogu pratiti u tom smislu do početka Prvog svetskog rata 1914, kad je u BiH uvedena vojna uprava.

### **Osnovne hipoteze istraživanja**

Autor disertacije pretpostavio je da se Hrvati mogu istražiti u smislu zajednice koja je imala jasno razvijene kulturne posebnosti, i koja je definisala svoje posebne potrebe u okvirima Bosne i Hercegovine i austro-ugarske administracije. Autor smatra da je period 1903-1914. razdoblje austro-ugarske okupacije i aneksije koji dopušta prepoznavanje novog administrativnog okvira promena, u posebnostima opšte balkanske krize koja je kulminirala

Sarajevskim atentatom i uvođenjem vojne uprave u BiH. Autor smatra da bi se istorija Hrvata u vremenu austrougarskeokupacije i aneksije BiH mogla razmatrati zahvaljujući konkretnom ispoljavanju njihovog identiteta, ili posebnosti, pre svega iz vizure novih političkih ideja i kulturnog razvoja. Autor je pretpostavio da se unutrašnje protivrečnosti hrvatskog pokreta mogu pratiti zahvaljujući osnovnoj podeli na sekularnu i klerikalnu politiku, i da se osnovni tikokvi te politike mogu pratiti posredstvom štampe i Sabors Bosne i Hercegovine. Bosna i Hercegovina je, u širem smislu, bila i važan segment politike Austro-Ugarske na Balkanu.

### **Kratak opis sadržaja disertacije**

Predgovor, str. 1-4, daje postavku teme, uvod u istraživački metod i ekspoziciju, i uvid u izvore i literaturu.

Uvodna glava "Habzburška politika prema Bosni i Hercegovini u XIX vijeku", str. 5-41, zapravo je kratka pregledna istorija vremena koje su obeležili ratovi Austrije i Turske, kad je BiH počela spadati u sferu habzburških interesa, kako je Austrija ovladavala Podunavljem i Posavinom.

Glava "Bosanskohercegovački Hrvati između istorijskog prava i rimokatoličke crkve", str. 42-89, odnosi se na proces vezivanja identiteta za ideju državnog prava tokom XIX veka, dok se osećalo rasulo pozne osmanske vlasti, a BiH postala važna oblast, ujedno najzapadnija evropska osmanska provincija, u kojoj su se autonomistički pokreti vezivali za novu stvarnost u međunarodnim odnosima. Posebno se franjevački red, sa svom svojom istorijskom ukorijenjenošću u zemlji i stanovništvu, našao na udaru novouspostavljene redovne katoličke hijerarhije. Poglavlje iznosi karakteristike hrvatskog elementa u Bosni i Hercegovini.

Glava "Od početka Burijanove uprave do Aneksione krize", str. 90-126, prati jedan relativno miran period koji je nastupio nakon Hedervarija i Kalaja, i stupanjem na dužnost novog ministra finansija Stefana Burijana. Nova uprava dopustila je formiranje konkretnijih kulturnih, time i administrativnih i političkih potreba Hrvata. Burijan je otkrivao izražene modernizatorske namere, koje je smeštao u kontekst širih odnosa Austro-Ugarske i Južnih Slovena. Sve državne poslove prilagodio je jedinstvenoj administrativnoj proceduri. Autor smatra da je važan napredak u kulturnom razvoju bilo imenovanje dotadašnjeg "zemaljskog jezika" za "srpsko-hrvatski jezik", 1907. Hrvatska štampa dobila je veću slobodu izražavanja. Formirale su se i prve političke organizacije. Burijan, međutim, nije uspeo u nameri da se ostvari integracija provincija i njenih stanovnika u Monarhiju. Sve do sloma Austrougarske, BiH ostala je jedno odvojeno telo, u smislu drugorazredne provincije.

Glava od "Aneksione krize do Balkanskih ratova", str. 127-170, prati kontinuitet hrvatske politike, koja je postala jasnija zahvaljujući formiranju Hrvatske narodne zajednice 1906. HNZ zahtevala je lojalno postupanje u odnosu na državni status BiH, pre svega u odnosu prema aneksiji. Autor smatra da se aneksija iz perspektive lokalne politike smatrala prvim korakom pripajanju BiH Hrvatskoj. Uporedo se odvijao Carinski rat sa Srbijom. U HNZ je prevagu odnelo sekularno liderstvo nad klerikalnim, posebno nadmiskupom Štadlerom. Ali je austro-ugarskim interesima bila sklona i Štadlerova Hrvatska katolička udruga (HKU). Autor je pratio i postupanje hrvatskih poslanika u Saboru BiH, koje takođe nije suštinski bilo u

suprotnosti sa austrp-ugarskim političkim interesima. Ključno pitanje austrougarske uprave bilo je kako rešiti status kmetova a ne izazvati političke potrebe, ali o reformi nikad nije postignut ubedljiv dogovor, a nastupanje regionalne krize, pre svega u odnosima balkanskih država i Austro-Ugarske, prepustilo je rešenje problema nekome budućem vremenu. Uvođenje vojnih elemenata u državnu upravu doprinelo je okončanju "liberalne Burijanove decenije", i zaveden je "prikriveni apsolutizam".

Glava "Godine ratova (1912–1914)", str. 171-212, otkriva pojavu omladinskih pokreta koji su, pod utiskom međunarodnih kriza, bili izrazito opozicioni i nacionalistički. Kod njih se osećalo izraženije nezadovoljstvo stranom upravom. Ali je i jedna slabost hrvatskog omladinskog pokreta doprinela da u hrvatskoj političkoj eliti ostane dominantna ideja da će se jedinstvena velika hrvatska država ostvariti uz podršku Habzburške monarhije, a ne u borbi protiv nje. U tom smislu su očekivanja od nekoga budućeg trijalističkog uređenja bila neosnovana i u dinamici događaja koja je vodila izbijanju Prvog svetskog rata.

Zaključak, str. 213-217, sumirajući rezultate, podseća da je polazna ideja u izradi doktorske disertacije bio odnos Austro-Ugarske i Hrvata u Bosni i Hercegovini 1903–1914, pre svega u preseku odnosa austrougarske uprave i hrvatskih političkih i kulturnih organizacija. Hrvatska štampa bila je jedna od grupacija izvora koji su bili dostupni autoru koji je ostao oprezan uzimajući u obzir cenuru vlasti i političku, ili nacionalnu orijentaciju. Autor smatra da je analiza štampe doprinela da unapredi znanja od istoriji hrvatske zajednice u odnosu na prethodna istraživanja. Odnos austrougarskih vlasti i hrvatskih zajednica autor je opisao dinamikom obostranog nezadovoljstva. "Ključne ličnosti hrvatskog pokreta bile su nezadovoljne odnosom austrougarske uprave, za koju njihove političke želje nisu bile prioritet." Kako su verski odnosi imali posebno mesto u odnosima vlasti i hrvatske zajednice, autor je dodatno osvetlio prozelitsku aktivnost nadbiskupa Josipa Štadlera, i zaključio da su franjevci uspeli da očuvaju tradicionalni uticaj pred pritiskom novog, sekularnog sveštenstva. Veliku pažnju istraživanje je posvetilo novim okolnostima koje su dopustile, nakon 1903, stvaranje hrvatsko-srpske koalicije koje je jedno vreme bila protivteža namerama austrougarskih vlasti da formiraju izrazitu hrvatsko-muslimansku većinu, kako su se kvarili odnosi s Kraljevinom Srbijom. Međutim, složene odnose u samoj hrvatskoj zajednici nije uspelo da pomiri ni formiranje Hrvatske narodne zajednice (HNZ) 1906. Vlasti su tolerisale hrvatsku političku organizaciju pre svega iz potrebe da ona podrži aneksiju BiH, 1908. Austro-Ugarska je odobrila i rad srpskoj (SNO) i muslimanskoj organizaciji (MNO), verovatno kako bi se ublažile reakcije i jedne i druge zajednice na aneksiju, koja nije odgovarala ni Srbiji ni Turskoj. Iz hrvatske perspektive, aneksija se percipirala kao prvi korak u pripajanju BiH. Takva očekivanja bila su neosnovana i zbog odsustva rešenosti austrougarskih vlasti da ponovo reformišu konstituciju Monarhije, i u velikim krizama koje su prethodile izbijanju Prvog svetskog rata, koji je svojim trajanjem i posledicama, izneo nova rešenja nacionalnih odnosa u kojima je ključnu ulogu odigraa pobednička strana u novoj konstelaciji evropskih odnosa. Posebno su bila velika očekivanja od prestolonaslednika Franca Ferdinanda. Sarajevski atentat doprineo je, između ostalog, izlivima antisrpskih osećanja u delu hrvatske zajednice.

## **Ostvareni rezultati i naučni doprinos disertacije**

Autor disertacije uspeo je da odgovori na osnovna istraživačka pitanja. Do pojedinosti je rekonstruisao odnose austrougarskih vlasti i Hrvata u BiH u vremenu 1903-1914. Svoj metodološki postupak prilagodio je svim izazovima jedne složene problematike, njeno istorijsko poreklo, nacionalne i kulturne posebnosti BiH, promene kojima je rukovala austrougarska administracija unoseći sopstvene političke i konstitutivne protivrečnosti, u zaoštrenim međunarodnim i regionalnim odnosima koji su vodili izbivanju Prvog svetskog rata. Naraciju je pretežno ispunio citatima savremenika, njihovim stavovima, mišljenjem, utiscima. Iskazao je oprez i snalažljivost dok je pratiopromene u hrvatskoj zajednici, uviđajući sve njene unutrašnje razlike, od geografskih i ekonomskih, do političkih i kulturnih. Autor je prvi u istorijskoj nauci koji je ispitao problematiku koju je jasno definisao u kontekstu opštih prilika, i svih posebnosti hrvatske zajednice u odnosu na celinu društva u BiH, i u procesu sopstvenih težnji, ostvarenja, zabluda, diferencijacija.

## **Zaključak**

Imajući u vidu sve navedeno, komisija je došla do zaključka da je disertacija Radovana J. Subića AUSTRO-UGARSKA I HRVATI U BOSNI I HERCEGOVINI (1903–1914) urađena na osnovu odobrene prijave, i samostalan je i originalan naučni doprinos. Shodno tome slobodni smo da preporučimo ovu disertaciju za javnu odbranu.

U Beogradu, 9. februara 2022.

Članovi komisije:

Dr Husnija Kamberović, redovni profesor, Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet

Dr Boro Bronza, vanredni profesor, Univerzitet u Banjoj Luci, Filozofski fakultet

Dr Miloš Jagodić, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Dr Miloš Ković, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Mentor:

Dr Nikola Samardžić, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet